

ЗМІСТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 37.016.59-6:048

DOI: 10.12958/2227-2747-2026-2(192)-67-73

Коношенко Сергій Володимирович,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Дніпро, Україна.

konoshenko.sergey777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7727-2897>

Коношенко Наталія Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Дніпро, Україна.

konoshenko.natalia77@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7637-8523>

Трубник Інна Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Дніпро, Україна.

innatrubnik@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6076-430X>

Для цитування: Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Трубник І. В. Зміст психолого-педагогічної роботи з формування комунікативної компетентності студентів в умовах педагогічного університету. *Освіта та педагогічна наука*. 2026. № 2(192). С. 67–73. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2\(192\)-67-73](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2(192)-67-73)

References (стандарт APA): Konoshenko, S. V., Konoshenko, N. A., & Trubnyk, I. V. (2026). Zmist psykhologo-pedahohichnoi roboty z formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv v umovakh pedahohichnoho universytetu [The Content of Psychological and Pedagogical Work on the Formation of Students' Communicative Competence in the Conditions of a Pedagogical University]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 2(192), 67–73. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2\(192\)-67-73](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2(192)-67-73) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Освіта в сучасних умовах стає елементом загальної компетентності людини та найважливішою умовою її успішної соціалізації.

У контексті нової моделі освіти, що формується, підкреслюється, що сучасному суспільству потрібні освічені фахівці, які можуть самостійно приймати рішення

в ситуаціях вибору, здатні до співпраці, а також відрізняються мобільністю й відповідальністю. Пошук ефективних шляхів підготовки компетентного вчителя сучасної української школи – одне з найважливіших завдань сучасної педагогічної науки та практики. Усе це вимагає переосмислення процесу підготовки вчителів у процесі професійного навчання та формування професійної компетентності. Особливе місце в структурі професійної компетентності, на думку багатьох дослідників, посідає комунікативна компетентність як найважливіша умова ефективної професійної взаємодії спеціаліста. Комунікативна компетентність у найзагальнішому значенні характеризує здатність фахівця до ефективних соціальних контактів, високого ступеня професійної та соціальної адаптації.

Аналіз актуальних досліджень. Особливостям формування професійної компетентності учителів присвятили свої дослідження Н. Бібік, Н. Глузман, О. Овчарук, О. Пометун, С. Сисоєва, Л. Хоружа, А. Хуторський. Певний внесок у безпосереднє розроблення проблеми підготовки фахівців до педагогічного спілкування здійснили Н. Волкова, А. Годлевська, Л. Мацько, Т. Ладиженська, М. Пентилюк. Специфіку формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців різного профілю досліджували Л. Бірюк, Л. Варга, О. Гаврилюк, І. Когут, Н. Коношенко, С. Коношенко, В. Підгурська, Т. Стамбульська, І. Трубник. Аналіз наукової літератури та освітньої практики в контексті проблеми професійної підготовки студентів показав, що наразі питання змісту психолого-педагогічної роботи з формування комунікативної компетентності студентів в умовах педагогічного університету розроблені на теоретичному та прикладному рівнях у психолого-педагогічній науці та практиці недостатньо.

Мета статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування змісту психолого-педагогічної роботи з формування комунікативної компетентності студентів в умовах педагогічного університету.

Методологія та методи дослідження. Методи узагальнення, аналізу, синтезу, систематизації були використані для теоретичного обґрунтування змісту психолого-педагогічної роботи з формування комунікативної компетентності студентів в умовах педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу. Змістовний аспект формування комунікативної компетентності студентів педагогічного університету представлений у вигляді системи знань комунікативного досвіду педагога, зафіксованого у сфері понять, предметних та соціальних норм і цінностей (Когут, 2015, с. 37). При цьому, залежно від функціонального призначення, виділяються такі види знань: конкретно-предметний, концептуальний і процедурно-психологічний.

У рамках нашого дослідження концептуальне знання представлене у вигляді соціокультурних стандартів, традицій, норм, ідеалів та інших цінностей спілкування, які задають загальний напрям і характер комунікативної діяльності педагога, визначаючи і мотиваційну основу підготовки.

Конкретно-предметне знання включає особливості етикетної інформації, знаків і символів етикету, що кодують комунікативну компетентність, а процедурно-психологічне – інформацію про техніку застосування етикетних знаків, правил ввічливості, що забезпечує й практичний аспект підготовки.

Соціально-психологічна інформація, що супроводжує спілкування, дає змогу оцінити значущі ознаки комунікативної ситуації, її учасників, на підставі яких можливий вибір ефективної та комфортної взаємодії.

До соціально-психологічної інформації ми відносимо знання знаків спілкування; класифікацію видів спілкування; знання психологічних якостей особистості, які впливають на спілкування; класифікацію комунікативних ситуацій; характеристику диференціальних ознак учасників комунікативної діяльності; знання алгоритмів поведінки у стандартних ситуаціях, тактики та стратегії поведінки спілкування; знання мови етикету; знання засобів, форм, способів та прийомів передачі інформації у спілкуванні (Бацевич, 2004).

Важливим джерелом виступає суб'єкт спілкування, який організує комунікативну взаємодію, внаслідок чого до змісту підготовки майбутнього педагога повинні входити знання про особливості побудови комунікації тощо (Коношенко, Коношенко, Трубник, 2023).

Нами запропоновано спецкурс «Культура спілкування та професійна етика вчителя», зміст якого спрямовано на формування комунікативних умінь студентів, етикетних норм у діяльності педагога, оволодіння комунікативною культурою, вироблення здатності аналізувати ситуації міжособистісної взаємодії, вилучення з кожної ситуації спілкування необхідної інформації.

Для успішної реалізації мети та завдань спецкурсу психолого-педагогічна діяльність в університеті має організовуватися за такими двома напрямками: організація на заняттях спілкування як актуальної діяльності, що приносить задоволення; рефлексивна діяльність групи щодо спілкування, що створює умови для розвитку комунікативних здібностей і формування стійкості позитивної самооцінки, що становлять основу спілкування та розвитку особистості студента.

Особлива увага в рамках реалізації спецкурсу приділяється аналізу комунікативної компетенції та її складових частин, як-от: правила та норми професійної

етики, товариськість, вміння швидко встановлювати контакт з людьми; емпатія – вміння співпереживати, розуміти внутрішні процеси та стани людей, слухати та переконувати словом; самоконтроль, самокритичність, самооцінка вчинків і стресостійка фізична тренованість, включення та керування емоціями.

Вивчення зазначеного спецкурсу забезпечує теоретичне осмислення студентами сутності комунікативної діяльності, критеріїв оцінки з точки зору відповідності еталону комунікативної компетентності, для чого на лекціях розглядаються теоретичні положення, формується система основних понять курсу; забезпечується уявлення про спілкування, його функції, закони й принципи здійснення.

На семінарських заняттях, окрім закріплення теоретичних положень, розглядаються питання забезпечення міжпредметних зв'язків, для чого застосовуються форми самостійної роботи студентів; вивчення науково-педагогічних, літературних, публіцистичних джерел; підготовка доповідей та повідомлень, рефератів тощо, дискусії, обговорення проблемних питань, що дають змогу розширити коло знань студентів про різні аспекти комунікативної компетентності.

Практичні заняття сприяють формуванню системи процедурно-технологічних аспектів, свідомої участі у спілкуванні, передбачають розвиток інтелектуальної сфери й здатність здійснювати мисленні операції щодо предмета діяльності, вміння оперувати поняттями предмета комунікативної діяльності. Для цього на практичних заняттях як основні методики слід використовувати алгоритми, моделювання педагогічних ситуацій, вирішення завдань та аналіз ситуацій, вправи тощо (Варга, 2017).

Важливою формою під час засвоєння спецкурсу «Культура спілкування та професійної етики» виступає використання

лекції-бесіди, яка активізує студентів питаннями, правильний підбір яких допомагає викладанню матеріалу та його засвоєнню. У формі розмови рекомендуємо проводити лекції за такими темами: «Взаєморозуміння і взаємовідносини», «Культура мовленнєвої поведінки вчителя», «Етикет і особистість», де найважливішою частиною виступає наочний матеріал, зокрема ілюстрації та фотографії, який забезпечує розуміння і запам'ятовування викладу, сприяючи сприйняттю та відтворенню інформації.

Одним з найважливіших завдань, що вирішується на практичних заняттях зі спецкурсу, є створення психологічного клімату, який сприяє інтенсивному спілкуванню студентів один з одним та з викладачем, що забезпечується діалогічною формою, яка передбачає можливість висловитися і викласти свою думку. При цьому позиція рівноправних учасників вирішення проблеми спонукає студентів стати в діалозі на позиції співрозмовника, який, будучи джерелом інформації та лідером спілкування, визнає право кожного не тільки на партнерство, але й на власну думку, самостійність у судженнях.

Зазначимо, що провідною формою організації освітнього процесу ми бачимо соціально-психологічний тренінг, спрямований на подолання недоліків у стилі спілкування та його вдосконалення через моделювання типових реальних комунікативних ситуацій спілкування. При цьому комунікативні вміння, що розвиваються у тренінговій групі, включають опис поведінки, комунікацію почуттів, активне слухання, зворотний зв'язок, успішне оволодіння якими зводить до мінімуму відчуженість, покращує настрій, формує готовність до співпраці (Бацевич, 2004).

Тренінговий комплекс вправ представлений у вигляді циклів, спрямованих на практичне оволодіння елементами

комунікативної компетентності, що сприяють формуванню професійної готовності до педагогічного спілкування; на оволодіння всією системою спілкування у конкретній життєвій та педагогічній ситуації.

Тренінгові вправи, що виконуються в рамках рольових ігор, розкривають студентів, надають силу уяві, знімають збентеження, сором'язливість і невпевненість (Когут, 2015).

Для формування комунікативної компетентності студентів ефективним способом вважаємо рольову гру, орієнтовану на вироблення та закріплення професійної поведінки, розвиток здатності до самопізнання та групової гри. Завдяки використанню рольових функцій ігрове спілкування дає змогу адаптуватися до складного світу речей, створює позитивний психологічний баланс між особистістю та суспільством, правильно орієнтуватися в екстремальних ситуаціях, сприяючи виробленню навичок компетентності спілкування та поведінки.

Отже, рольові ігри дають змогу за умови високої активності учнів формувати комунікативну компетентність, оскільки вчать слухати, обробляти та використовувати отриману інформацію, сприймати і розуміти людину, її психологічний стан та мотиви поведінки. Для розвитку умінь сприймати, розуміти іншу людину і знаходити потрібні форми спілкування з різними людьми доцільно використовувати рольову гру «Міміки і жести вчителя», у межах якої учасникам потрібно мімікою, жестами, репліками показати реакцію, поведінку людини у конкретній ситуації.

У рольових іграх ставляться завдання, вирішуються проблеми, розігруються ролі, які можуть бути різноманітними: чоловік, дружина, дитина, перехожий, знайомий, вчитель, учень тощо. Який би не був сюжет, запропонований для програвання,

він завжди містить соціальні стосунки та соціально значущу поведінку. Через гру вони стають предметом аналізу, оцінки та освоєння. Розвивається здатність до самооцінки, саморегуляції поведінки тощо (Варга, 2017; Стамбульська, 2018).

Ігрова за формою діяльність студентів у процесі вивчення курсу переслідують також пізнавальні та виховні цілі. Уміння і навички етичної поведінки та виховання засвоюються легко й невимушено, отже, більш ефективно. Сам процес гри для студентів завжди цікавий, приносить задоволення, емоційно забарвлений. В ігровій обстановці, живому спілкуванні з викладачем та іншими студентами вдосконалюється професійна культура.

Задля розвитку особистісних якостей майбутніх педагогів, комунікативних умінь у спілкуванні, а також для створення психологічної комфортної обстановки в групі рекомендуємо також використовувати метод моделювання педагогічних ситуацій на практичних заняттях з психолого-педагогічного практикуму. Педагогічна ситуація у психолого-педагогічній літературі розуміється як сукупність умов та обставин, які вимагають від вчителя швидкого прийняття педагогічно правильних рішень (Гаврилюк, 2007, с. 89). Уміння знаходити оптимальне педагогічне вирішення ситуації є важливою ознакою професійної готовності до педагогічного спілкування.

Отже, запропоновані в процесі реалізації спецкурсу інтерактивні форми й методи навчання сприяють виробленню таких інтерактивних умінь та навичок: діагностування та оцінювання співрозмовників; правильний розподіл та добір ефективних стратегій взаємодії; використання сенсорних каналів вербальних та невербальних ключів доступу; вирішення спірних ситуацій, зняття конфліктних думок; ведення групової та міжгрупової

дискусії, підбиття підсумків формулювання колективних результатів, здійснення їх презентацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Комунікативна компетентність характеризується володінням культурними нормами, етикетом ділового спілкування; володінням різноманітними комунікативними, інтерактивними, перцептивними, презентаційними вміннями та навичками, вербальними та невербальними засобами спілкування; моделями, стратегіями, ефективним стилем та формами взаємодії; техніками переконливого та навіюваного впливу на партнерів, умінням встановлювати зворотний зв'язок. Психолого-педагогічна робота з формування комунікативної компетентності студентів в умовах педагогічного університету має передбачати реалізацію інтерактивних форм і методів навчання. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в реалізації на практиці розробленої навчально-виховної роботи з формування комунікативної компетентності студентів університету.

Література

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Варга Л. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій : дис. ... к. пед. н.: 13.00.04 / «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2017. 181 с.
3. Гаврилюк О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи : дис. ... к. пед. н.: 13.00.04 / Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2007. 177 с.
4. Когут І. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя : дис. ... к. пед. н.: 13.00.04 / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Короленка. Полтава, 2015. 178 с.

5. Коношенко С., Коношенко Н., Трубник І. Сутність і структура комунікативної культури майбутнього фахівця соціальної сфери. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2023. № 1(355). С. 173–180. DOI [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-173-179](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-173-179)

6. Стамбульська Т. Формування культури мовлення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. н.: 13.00.04 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2018. 316 с.

References

1. Batsevych, F. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Basics of communicative linguistics]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].

2. Varha, L. (2017). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh uchyteliv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii* [Formation of communicative culture of future teachers by means of interactive technologies]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

3. Havryliuk, O. (2007). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh uchyteliv zasobamy pozaaudytornoï roboty* [Formation of communicative culture of future teachers by means of extra-curricular work]. *Candidate's thesis*. Kryvyi Rih [in Ukrainian].

4. Kohut, I. (2015). *Formuvannia profesii-no-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia* [Formation of professional and pedagogical communicative competence of the future teacher]. *Candidate's thesis*. Poltava [in Ukrainian].

5. Konoshenko, S., Konoshenko, N., & Trubnyk, I. (2023). *Sutnist i struktura komunikatyvnoi kultury maibutnoho fakhivtsia sotsialnoi sfery* [The essence and structure of the communicative culture of the future specialist in the social sphere]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*, 1(355), 173–180.

DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-173-179](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-173-179) [in Ukrainian].

6. Stambulska, T. (2018). *Formuvannia kultury movlennia maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly u protsesi profesiinoï pidhotovky* [Formation of speech culture of future primary school teachers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Трубник І. В. Зміст психолого-педагогічної роботи з формування комунікативної компетентності студентів в умовах педагогічного університету

Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетентності студентів в умовах педагогічного університету. Змістовний аспект формування комунікативної компетентності студентів педагогічного університету представлено у вигляді системи знань комунікативного досвіду педагога, зафіксованого у сфері понять, предметних та соціальних норм і цінностей. Залежно від функціонального призначення, класифіковано такі види знань: конкретно-предметний, концептуальний і процедурно-психологічний.

Запропоновано спецкурс «Культура спілкування та професійна етика вчителя», зміст якого спрямовано на формування комунікативних умінь студентів, етикетних норм у діяльності педагога, оволодіння комунікативною культурою, вироблення здатності аналізувати ситуації міжособистісної взаємодії. вилучення з кожної ситуації спілкування необхідної інформації. Аргументовано, що для успішної реалізації мети та завдань спецкурсу психолого-педагогічна діяльність в університеті має організовуватися за такими двома напрямками: організація на заняттях спілкування як актуальної діяльності, що приносить задоволення; рефлексивна діяльність групи щодо спілкування. Висвітлено такі інтерактивні форми й методи

навчання, що сприяють виробленню інтерактивних умінь та навичок: діагностування та оцінювання співрозмовників; правильний розподіл та добір ефективних стратегій взаємодії; використання сенсорних каналів вербальних та невербальних ключів доступу; вирішення спірних ситуацій, зняття конфліктних думок; ведення групової дискусії, підбиття підсумків формулювання колективних результатів, здійснення їх презентацій.

Ключові слова: комунікативна компетентність, психолого-педагогічна робота, зміст, студент, університет.

Konoshenko S. V., Konoshenko N. A., Trubnyk I. V. The Content of Psychological and Pedagogical Work on the Formation of Students' Communicative Competence in the Conditions of a Pedagogical University

The article is devoted to the problem of forming students' communicative competence in the conditions of a pedagogical university. The meaningful aspect of the formation of communicative competence of students of a pedagogical university is presented in the form of a knowledge system of a teacher's communicative experience, recorded in the field of concepts, subject and social norms and values. Depending on the functional purpose, the following types of knowledge are classified: concrete-subject,

conceptual and procedural-psychological.

A special course "Culture of communication and professional ethics of a teacher" is offered, the content of which is aimed at forming students' communication skills, etiquette norms in the activity of a teacher, mastering communicative culture, developing the ability to analyze situations of interpersonal interaction; extracting the necessary information from each communication situation. It is argued that for the successful implementation of the purpose and tasks of the special course, psychological and pedagogical activity at the university should be organized in two directions: the organization of communication in classes as an actual activity that brings pleasure; reflexive activity of the group in relation to communication. Interactive forms and methods of learning that contribute to the development of interactive abilities and skills are highlighted: diagnosing and evaluating interlocutors; correct distribution and selection of effective interaction strategies; use of sensory channels of verbal and non-verbal access keys; resolution of controversial situations, removal of conflicting opinions; leading a group discussion, summarizing the formulation of collective results, making their presentations.

Key words: communicative competence, psychological and pedagogical work, content, student, university.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026